

CARL ERIK AF GEIJERSTAM:

Flyktens lianer

Den ovanliga rubriken till denna för Svensk Tidskrift ovanliga essä, som vi gärna funnit plats för i vårt dubbelnummer, har författaren Carl Erik af Geijerstam hämtat från Harry Martinson. af Geijerstam analyserar flykten, hur det är att vara flykting. Han börjar med en kvartett äventyrsböcker, går över till en kvartett autentiska flyktskildringar och till Richard Adams bekanta bok om ett samhälle på flykt. Till sist skriver han om Carl Jonas Love Almqvist, en ensam flykting, och om våra egna reaktioner inför alldeles vanliga, på intet sätt litterära flyktingar ur våra fångvårdsanstalter.

I Harry Martinsons självbiografiska roman *Vägen ut* finns en avdelning som heter Flyktens lianer och som handlar om hur den trettonåriga Martin Tomasson tänker ut ett sätt att fly undan inbillade förföljare. I april 1918 befinner han sig på rymmen genom Halland med Göteborg som ett ovisst mål. I en gård där han är inne för att tigga mat känner han plötsligt rädslan gripa tag i sig. Inför ett hot från fiender, som i hans fantasi växer sig allt starkare, uppfinner han Flyktkroken, genial i sin enkelhet: "Det är bara en på ett särskilt sätt böjd järnkrok vid ändan av ett rep. Jag svänger kroken om en gren i nästa träd och svingar mig så i repet dit. Så hakar jag av kroken och kastar den om nästa gren i nästa träd. Detta är uppfinningen av den flyttbara lianen, i sen tid återuppfunnen av en högt utvecklad apgosse som flyr i skräck genom världens skogar."

Martinson har här inte bara återgett ett barns uppjagade fantasi inför hotet att vara förföljd. I denna flyktkrok finns samlat också något av mänskosläktets urgamla instinkter att komma undan och göra sig fri. Att följa en flyende och leva sig in i hans villkor blir alltid ett slags igenkänning, ett återlevande av egna faror, inbillade eller verkliga.

I de klassiska ungdomsböckerna är ju också flykten ett älskat motiv. Vad minns man av sådana böcker som *Greven av Monte Christo* eller *Mattias Sandorf*? Ja, inte är det när den mystiska greven i Dumas' bok eller den allsmäktige doktorn hos Jules Verne båda metodiskt söker upp sina vedersakare i det förflutna för att utkräva hämnd. De dagar och nätter då fd styrmannen Edmond Dantès planlägger sin flykt från fängelset på

klippön utanför Marseille, dem har man däremot inte glömt. Hur han till slut ligger insydd i en säck dit han krupit in sedan han avlägsnat sin nyss avlidne vän och medfånge Abbé Faria och hur han där inne timme efter timme väntar på fångknektarna utan att veta var de ska begrava det förmenta liket. Så tydligt som om jag läste boken i går minns jag också det åskväder som bröt ut när den ungerske frihetskämpen Mattias Sandorf och en av hans medhjälpare skulle fira sig ner från fängelsetornet med hjälp av en åskledare. Den metalltråd flyktingarna håller sig fast i blir vitglödgd och de måste släppa taget och kasta sig ner i den skummande forsen vid tornets fot.

Det är skickliga äventyrsförfattare som har skrivit dessa båda böcker och som väl vet att stegra spänningen hos läsaren och skapa ovisshet om flyktingarnas öde. Men det kan inte bara vara händelsernas dramatik som gjorde ett sådant starkt intryck på en ungdomlig läsare. Det måste också i själva flyktmotivet finnas något lockande som svarar mot inre behov av doldhet och frigörelse. Flykter av helt annat slag och inte fullt så dramatiska som dem Dumas och Verne beskriver står lika klart etsade i minnet. Vem kan glömma den kväll när Huckleberry Finn tar sig ut ur blockhuset, där hans tyranniske far har låst in honom? Hur han till slut efter att ha lagt ut alla falska spår skjuter ut kano-ten, lägger sig ner på botten, tänder sin pipa och välbehagligt låter sig glida ner för den stora floden. Och vem minns inte Alan och David i Stevensons *Bortsnappad* – när de blir misstänkta för mord, har skenet mot sig och måst fly genom de skotska högländerna un-

dan sina förföljare. Som byte för skarpögda rovfåglar är de på dessa vidöppna hedar varje gång de tvingas lämna sina gömställen.

Det är en flykt mycket olik den Mark Twain beskriver, där den stora floden, den egna farkosten och de instuvade förråden skapar ett vällustigt oberoende av allt förflutet. Det behagliga finns inte mycket av hos Stevenson, men hans flyktskildring liknar inte heller varken Dumas' eller Jules Vernes. Hos dem har läsare att göra med personer med aldrig svikande mod, styrka och outtröttlighet. Både Edmond Dantès och Mattias Sandorf är ett slags fysiska övermänniskor, välbekanta i vår tids seriefigurer. Efter 14 års vistelse i en fängelsehåla utan att ha fått röra sig i det fria simmar Dantès som en fisk i timmar genom vattnet, och den ungerske greven har samma övernaturliga psykiska och fysiska krafter när han simmar ut från land rätt ut i Adriatiska havet utan annat hopp än att bli upptagen av ett tillfälligt förbipasserande fartyg.

Stevenson har ett mer raffinerat sätt att skildra sina flyende hjältar. Den ene av dem, David och bokens jag, är nämligen alls ingen hjälte utan lider hårt under flyktens alla vedervärdigheter. Han tvingas av omständigheterna att följa Alan och gömma sig på toppen av en solhet klippa utan något vatten, göra ett dödshopp över en fors och ta sig fram krälände över heden timme efter timme med aska i näsborrarna. Trötthet, svårighet att andas, värk i lederna, stick i sidan, allt är skildrat med stark inlevelse. Ändå trots all plåga kan David någon gång se hedens skönhet: himlen, molnen, den röda ljungen, avlägsna hjortar. Det blir en

dubbel upplevelse av en fjärran skönhet och ett nära helvete. Det vilar ingen romantik över denna flykt, inte ens över de unga männens kamratskap. Ädla och uppoffrande tänkesätt och handlingar får vika för fåfänga, lättstötthet och långvarig missämja som till slut hotar att omintetgöra alla planer att nå fram till lågländerna.

Trots alla olikheter har ändå dessa fyra böcker något gemensamt: läsarna står på flyktingarnas sida just så som författarna har avsett. Fasttagarna blir på ett eller annat sätt representanter för något livshämmande och de flyende står i livets tjänst. För läsaren är det förstås långt ifrån oviktigt att alla dessa på flykt stadda antingen har dömts oskyldiga som Dantès, kämpar för en ädel sak som Mattias Sandorf, har blivit utsatta för bedrägeri som David eller haft hårda hemförhållanden som Huck Finn.

Gemensamt har de fyra böckerna också att de är äventyrsberättelser med speciell inriktning att hålla läsaren i spänning. Men finns inte detta moment i själva ämnet och skulle inte en autentisk skildring, en exakt redogörelse för flyktens förlopp och för de egna reaktionerna under flyendet ha alla en äventyrsberättelses ingredienser och samtidigt det försprånget att verkligen ha ägt rum? Kanske en dokumentär framställning inte på något avgörande sätt skiljer sig från en fiktiv? Vill man undersöka detta finns det naturligtvis ett stort självbiografiskt material från vår tid att välja på och jag har stannat vid följande: en rymning från ett krigsfångeläger under boerkriget, ett överskridande av gränsen mellan Österrike och Schweiz i mars 1938, en flykt från Lettland 1944 och till slut

en rymning från Djävulsön, också under det sista kriget.

Flykten i verkligheten

I sin memoarvolym *Min ungdom* har Churchill berättat om sin tid som krigsfånge hos boerna och om sin flykt från ett av deras fångläger. Han var vid denna tid i sin fulla kraft, 25 år gammal. Rymningen håller dock på att alldeles misslyckas. Churchill är den enda som lyckas ta sig över fängelsemuren och han måste ge sig av utan sina kamrater. I en strax efteråt nedskrivna skildring av händelseförloppet ger han några psykologiskt intressanta detaljer. Eftersom han inte alls tycker sig ha några utsikter att lyckas, försvinner varje tanke på misslyckande och han glömmer alldeles bort att vara rädd. Denna stämning håller i sig så länge han måste vara aktiv och anstränga sin kropp. Med passivitet och väntan följer också sjunkande mod. Och när han verkligen har träffat på hjälpare och av dessa blivit instuvad i en godsvagn med ullbalar, då kommer den stora fruktan för misslyckande över honom just därför att målet är så nära och ett misslyckande skulle få större dimensioner.

Han gör också träffande iakttagelser om flyktingens situation. Just detta att dölja sig och förfara bedrägligt föder verklig skuld-känsla. Han får erfara detta medan han ligger gömd och väntar på transport österut till kusten. Under tiden läser hans Stevensons *Kidnapped* och känner där väl igen sin egen situation att vara efterlyst.

I mars 1938 vid tyskarnas ockupation av Österrike befinner sig 41-åriga tyske med-

borgaren Carl Zuckmayer i Wien. Hans verk är förbjudna i Tyskland och han får rådet att fly så snart som möjligt. I sina memoarer *Als wär's ein Stück von mir* beskriver han hur han går tillväga. Han sätter sig på det ordinarie snälltåget till Zürich och i fickan har han ett telegram från London med en förfrågan om han vill komma dit för arbete med en ny film. Han måste söka ge sken av att det är en tillfällig resa och inte en flykt. Naturligtvis blir hans kända författarnamn uppmärksammat och därmed borde det ha varit slut på flykten. När tåget långsamt glider in på den österrikiska gränsstationen känner sig Zuckmayer som räven i lyan med hundkopplet utanför, fångad men med en iskall beslutsamhet att komma undan. Det är alltså något av samma sömngångaraktiga säkerhet som Churchill kände under första delen av sin flykt men utan dennes sorglöshet.

Vad som nu räddar Zuckmayer inne på SS-expeditionen är hans absoluta uppriktighet. Han erkänner öppet att han inte är partiansluten och att hans böcker är förbjudna i Tyskland därför att han inte har samma åsikter som nationalsocialisterna. Förhørsledaren, som är van vid rädsla och alla slags kringgåenden, blir imponerad och när han så får se Zuckmayers dekorationer från första världskriget, som denne på försök fäst på kavajuppslaget, låter han kommendera givakt. Zuckmayer blir plötsligt gränsstationens hjälte, som galant passerar förbi alla spärrar och kontroller. "Jag kände mig som Köpenickkaptenen i min egen pjäs", skriver Zuckmayer. När sedan räddningen är nära och han sitter och väntar på tåget som skall föra

honom in i Schweiz då kommer fruktan smygande precis som hos Churchill. Och när han äntligen är på schweiziska sidan känner han ingen glädje, ingen lättnad, inte ens smärta. "Jag tänkte bara: jag kommer aldrig mer att känna mig glad."

Vid slutet av juli 1944 flydde de båda lettiska författarna Zenta Maurina och Konstantin Raudive från sin hemstad Riga undan den hotande ryska ockupationen. Det var en flykt undan döden därför att Maurina öppet hade uppträtt mot den ryska terrorn. Men samtidigt hade hon varit i opposition mot den andra besättningsmakten, mot tyskarna, främst mot deras judeförföljelse och deras förnedrande behandling av hennes egna landsmän. Hon har nu inget annat mål än att komma undan, i första hand till Tyskland, och att där avvakta krigsslutet eller genast emigrera vidare. I sin memoardel *Krossade riglar* har Zenta Maurina skildrat sin och sin väns flykt som kom att vara ett helt år med ett par längre uppehåll på vägen, innan de anländer till Lippe i Tyskland. Flykten är inte som Churchills och Zuckmayers någon ensamflykt. De blir nämligen från början in-dragna i tyska arméns reträtt västerut undan den anryckande ryska armén. Under flykten i februari och maj 1945 blir de dessutom en del av den flyende tyska civilbefolkningen och hamnar till slut i ett flyktingläger framför den amerikanska zongränsen. Allt detta gör att Maurinas skildring också formar sig till en bild av det tyska nederlaget.

Zenta Maurina är 1944 vid 46 års ålder sedan fyrtio år svårt rörelsehindrad och absolut beroende av en bil och en hjälpare för att överhuvud kunna förflytta sig. Hennes

och Konstantin Raudives flykt sker alltså under de svåraste betingelser och dessutom i en bil i stort behov av reparation och under större delen av färden mycket begärlig för retirerande arméförband. Overksamhet blir under förhållanden som dessa alltid den handikappades öde och de långa väntestunderna blir svårare att stå ut med än kroppsliga plågor och fysiska umbäranden. Det förstummar de båda indragna och gör dem oförmögna till naturliga känslor. Själva dödsfaran inger på ett helt annat sätt sinneskraft och förmåga till prestationer. I de svåraste situationer, på ishala bergsvägar och med plötsligt sprängda broar finns bara kall beslutsamhet. Likheten med Churchills och Zuckmayers skildring av motsvarande dramatiskt laddade situationer är påfallande.

Men Maurinas berättelse har också helt andra inslag; framför allt det förnedrande att vara landsflyktig. Hon får erfara att de bofasta har svårt att förstå att människor kan befinna sig på flykt undan dödsfaran och vara beroende av att bli hjälpta. Första gångerna blir hon förolämpad av ett så kyligt mottagande men snart blir det så vanligt att hon bara fäster sig vid den omtanke och den mänskliga värme hon möter. Även situationen efter fredsslutet i den engelska skyddszonen präglas av dessa hårda villkor. De båda lettiska flyktingarna tillhör nu en bestämd folkkategori, Displaced persons, och de får erfara hur omöjligt det är att ta sig upp ur detta flyktingtillstånd. Som motivikt kan de nu känna sig tillhöra en större gemenskap: de delar samma öde som så många andra flyktingar från sitt land.

Dessa tre autentiska flyktskildringar skiljer sig från äventyrsberättelsen i ett viktigt avseende. De flyendes situation blir belyst inifrån på ett annat sätt och större utrymme ges åt deras ängslan och betryck. Men man får också en bild av pendlingen i känslolivet, växlingarna mellan kylig handlingskraft och förtärande fruktan, mellan snabb beslutsförmåga och förlamande overksamhet. Stevenson visar sig dock vara den av äventyrsförfattarna som kommer närmast en övertygande psykologisk skildring. *Kidnapped* blir ju också den bok där en av de flyende känner igen sin egen situation att vara jagad och efterlyst.

I en äventyrsberättelse måste alltid något hända. De långa händselösa passagera blir alltså bannlysta från denna genre. Detta stillastående med sin press på nerverna blir däremot något mycket väsentligt i en dokumentärskildring och vilken äventyrsberättelse skulle sluta med en sådan antiklimax som Zuckmayers skildring av hur han känner det då han äntligen kommit över gränsen? Ingen glädje, ingen lättnad, ja, inte ens ett uns belåten stolthet över en utförd bedrift.

Henri Papillon Charrières bok *Räddningens öar*, vår tids mest bekanta flyktskildring, är en typ av självbiografi som genom den aldrig sinande strömmen av spännande händelser kommer äventyrsberättelsen närmast. Ändå är skillnaderna stora, framför allt i författarens syfte med sin bok. Papillon är inte i första hand ute efter att berätta spännande äventyr. Han vill ge en bred skildring av sin tid som strafffånge på livstid i Franska Guayana under 30- och 40-talen och där blir

det viktigaste en detaljerad bild av de många flyktförsöken: de långa förberedelserna, de många misslyckandena, de svåra strapatserna.

Vad läsaren blir starkt övertygad om är det berättigade i alla dessa försök att fly. Boken vill inskräpa att förberedelse till flykt och flyktförsök är det enda som kan hindra en fånge i de franska straffkolonierna från moraliskt förfall. Dessa förberedelser tvingar honom att hålla sin fysiska spänst vid makt, att använda sin intelligens, sin uppfinningsförmåga och framför allt sitt hopp vid liv. Själva människovärdet blir till först när fången blir en flykting och denna okuvlighet och moraliska styrka är det som bildar bokens grundton.

Dessa ständigt förnyade flyktförsök har också en mycket personlig orsak. Vad som är den innersta drivkraften i allt vad fången Papillon tar sig för är övertygelsen att ha blivit dömd för ett mord han inte har begått. Det är inte bara frihetslängtan som driver honom utan också begäret att komma tillbaka till hemlandet som en ny Monte Christo och hämnas på dem som en gång vittnade falskt mot honom. Denna föga kristna moraluppfattning blir oförbehållsamt tillkännagiven och på sitt sätt välgörande genom sin frihet från hyckleri.

Vad som är trovärdigt hos Papillon är att så många av hans flyktförsök misslyckas. Under allt svårare förhållanden och allt svårare fysiska strapats måste de upprepas. Hetta och törst blir det plågsammaste ute på havet, värre än de våldsamma ovädren. Sömnbristen blir sedan ett nästan oöverkomligt hinder. När han till slut lyckas, blir det ge-

nom ett flyktförsök som mycket väl skulle kunna vara uttänkt av en skicklig äventyrsförfattare som Alexandre Dumas.

Under lång tid studerar Papillon från en klippa på Djävulsön vågornas gång in mot ön och lägger märke till att var tionde våg när den slagit mot klippstranden har kvar en sådan styrka att den för med sig föremål ut från stranden till havsströmmarna. Han och en kamrat gör nu var sin flotte av kokosnöter och kastar sig ner när det rätta ögonblicket kommer. Det är en matematisk uträkning, men det är inte mindre ett stort äventyr med alla dettas ingredienser: ovisshet, spänning, lättnad och så åter förnyad ovisshet.

Kraft till att fly

Utan hjälpsamma människor skulle Papillon aldrig ha nått friheten och dessa hjälpare är liksom hos Zenta Maurina bokens mest hoppfulla inslag. Man möter dem överallt, mer sparsamt bland fängelsepersonalen och den burgna befolkningen, oftare bland fångarna själva och oftast bland de utstötta, de fattiga och ociviliserade. De som ger Papillon den största hjälpen på hans flykter är medlemmarna i en avskild spetälskekoloni och indianer i en likaledes avskild fiskeby på gränsen mellan Colombia och Venezuela. Att goda blickar och öppet förtroende kan existera i dessa samhällen utanför civilisationen blir till slut det finaste Papillon kan meddela. Det är också alla sina medhjälpare han tillägnat sin bok.

Ändå är ju alltid flyktingen främst hänvi-

sad till sig själv, sin förmåga att själv förfärdiga flyktmedel och göra upp flyktplaner. Att något alls blir av beror ju på hans egen påhittighet och outtröttlighet, hans psykiska förmåga att skjuta upp och invänta det rätta tillfället. Detta tillstånd, så vanligt i alla flyktskildringar, då man får lita till egna resurser, blir ju ett slags Robinsonvärld. Vad som finns bakom en, all trygghet och invandhet, vilket ju to m ett fängelse kan erbjuda, alla traditioner som det bara var att ta emot och följa, allt är nu lämnat genom en avgörande, beslutsam handling. Man försätter sig själv i situationer där det gäller att hitta i okänt land, att få tag på föda, att skydda sig mot fiender och mot naturkrafter. Allt sätter människan på prov och tvingar henne att bli en Robinsons efterföljare.

Denna syn på flykten som skapare av okända krafter är något som Papillon i hög grad ger. Men man möter den också i Richard Adams välbekanta bok om ett kaninsamhälle *Watership Down*, på svenska döpt till *Den långa flykten*. Uppbrottet och flykten från det dödshotade samhället de vuxit upp i sätter dessa flyende kaniner på prov: hur ska de ta sig över en bred flod, hur ska de undkomma förföljare, hur ska de få mödrar till sin nya koloni? Flyktens svårigheter och den ständiga rädslan frambringar inte bara utmattning utan också påhittighet. Färden är i och för sig inget lockande. Överallt lurar faror och djuren tröttnas ut av att ständigt spritta till i varningsstampningen och att inte ha sina välkända hålor att fly in i. Driften att åter bli bekant med marken omkring sig och åter känna sig hemma gör flykten till ett nödvändigt ont.

Ändå är det just flykten som ger dessa flyende deras moraliska styrka, precis som hos Papillon. Det tilltufsade, råa och enkla landstrykarband, som efter svåra strapatser kommer till de förfinade och kulturella kaninerna i deras av människorna understödda samhälle, framstår just där bland dessa underkuvade, välfödda, ceremoniösa och undvikande varelser som själva innebörden av naturlighet och uppriktighet. Och detta just för att de har anpassat sig efter ett farligt liv under flykten. Tryggheten framstår i denna bok alltid tvivelaktig om den inte blir stödd av oberoendet, målet för all flykt.

Kaninerna bildar ju ett kollektiv på sin flykt och med det följer ledarskapets svårigheter och gräl och oenighet mellan individerna, men också hjälpsamhet och växande känsla av samhörighet. Ingen behöver vara ensam, detta det svåra men oftast nödvändiga för en flykting.

En svensk flykting

"Tisdagskvällen den 10 juni 1851, en kylig dag med åska och hagelskurar, meddelade regementspastor Carl Jonas Love Almquist sin hustru och dotter att han tidigt påföljande morgon skulle resa till Uppsala." Så börjar Ruben G:son Berg sin framställning av ett patetiskt ensamt flyktingöde i vår brotthistoria. Inte ens sina närmaste hade Almquist som förtrogna när han tidigt påföljande morgon alls inte reste till Uppsala utan tog en båt till Örebro från Riddarholmen för att aldrig mer återse sitt hem.

Man vet väl inte hur mörkt han såg på sin sak vid denna avfärd men han anade nog att

han skulle få skenet emot sig om det skulle bli rättegång och att utsikterna var små att han då skulle bli frikänd från mordförsök. Hans avsikt var att så snart som möjligt komma utanför landets gränser och att under resan färdas inkognito. Så många bekanta som han hade i alla landsändar var ju detta omöjligt och dessutom behövde han utnyttja sina relationer för att få ett utrikespass. Med flyktingens stigande ängslan att inte hinna före underrättelserna om vad som kunde ha hänt i Stockholm, måste han på sin resa uppträda som vanligt, skämta och umgås med folk på sitt vanliga sätt, ta emot bjudningar och inte visa någon påfallande brådska. Han måste också gripa till lister och förevändningar av olika slag för att få i sin hand det viktigaste av allt: utrikespasset. Och nu under dessa flykt dagar blir han som en gestalt ur sina egna romaner och använder knep liknande dem som hans fantasigestalter en gång kommit på. Det är inte en panikslagen människa som är på väg ut ur riket utan en kyligt räknande intelligens, som nästan i förbigående tar emot det han så hett åtrår.

Men i Helsingborg, dit han kom den 18 juni, faller med en gång detta omsorgsfullt uppbyggda yttre. Almquist får nämligen i ett nyss anlänt nummer av Aftonbladet från den 14 juni läsa att han är misstänkt för brott och att polisen har börjat undersöka hans sak. Tidningsmannen och författaren Sturzenbecker, som han uppsökte vid sin ankomst till staden, har beskrivit den förändring Almquist genomgick efter att ha läst denna tidningsnotis. Det var en uppskrämd och darrande gestalt med resväskan åter packad han hade framför sig, beredd till

omedelbar överskeppning till Danmark. All säkerhet var borta, det var det jagade djuret som nu såg sig på väg att inringas med bara en enda möjlighet kvar, som också förblev oviss in i det sista på grund av storm och inställda båtturer.

Flykting i dag

Ständigt på nytt fångslas man av detta flyktingöde, var gång man erinrar sig dess gåtfulla och ibland motsägelsefulla detaljer. Och mest är det ensamheten som faller en i ögonen då en seglare för bort honom i stormen över Öresund – en ensamhet som under de följande femton årens landsflykt bland främmande människor skulle växa alltmer. Men detta är ju Almquist som man känner så bra genom hans skrifter och vars hela liv – inte bara denna sista tragedi – därför står en så nära. Men den anonyma brottslingen, den av domstol till fängelsestraff dömda, som avviker från en av våra fängvårdsanstalter, från Kumla eller Norrtälje, vilket intresse ägnar vi honom? I de flesta fall passerar dessa rymlingar alldeles obeaktade. Gäller det en hård narkotikaförbrytare eller en sexualmördare kanske det blir observerat att de inte längre är i fängsligt förvar, men inte är det precis med inlevelsens sympati vi följer dem på deras flykt eller alls unnar dem att göra sig fria. Man kan undra om detta beror på något slags rättfärdighetskrav eller om det bara är oförmåga att betrakta dem som människor, höra deras andning, se deras oroliga sömn. Kan konsten också här ge oss möjligheter att se igenom det triviala, att komma till inlevelse i

okända psyken så att man också hos dessa flyende kan finna sig själv?

Jag känner detta som en viktig fråga, och den botten utan tvekan i en benägenhet att vika undan från det närliggande och att uppehålla sig vid det som är på tillförlitligt avstånd, för länge sedan utspelat eller tryggt förankrat i en bok. Det politiska flyktingödet kan ingen undgå att komma i beröring med och ta ställning till, men den vanliga brottslingen som rymmer från sitt fängelse finns han alls till i vårt medvetande som människa?

Där kommer åter konsten till hjälp, denna gång i form av en klok och stillsamt resignerad röst, Anton Tjechovs. Han gjorde ju mot slutet av sitt liv, när han började få vacklande hälsa, den långa färden till ön Sachalin utanför Asiens ostkust, där Ryssland då på nittioalet ännu hade en straffkoloni. Tjechov vill undersöka sina landsmäns livsöden och deras levnadsförhållanden på denna förvisningsort. Bland mycket annat fäster han sig vid vad som händer rymmare från Sachalin och han frågar sig vad som driver

dessa till ett nästan ogenomförbart företag. Hans ingående undersökningar av hur en straffånge framlever sitt liv på ön är egentligen ett tillräckligt svar på denna fråga, men Tjechov leder oss också fram till att förstå den sjukdom som hemlängtan utgör och som kan få fången att ge sig in på helt planlösa, ja vettlösa rymningar. Många vet att de snart åter blir fasttagna, men bara ett par dar i frihet är tillräckligt för att de ska riskera den hårdaste bestraffning. Tjechov konstaterar lugnt att "vedergällning inte har någon framtid i kampen mot rymningarna."

Denna enkelt och klart redogörande bok ger oss nya ögon och låter oss varsna sammanhang och utvägar ur ett moras av likgiltighet för människovärdet. Den bereder oss också för den viktiga insikten att flykten är något i människans psyke djupt rotat och att vi inte kan göra oss okänsliga för någon av dess former utan att förneka något inom oss. Vi kommer alltid att bära med oss denna reservutgång, denna innersta önskan att kunna färdas med hjälp av flyktens lianer.